מעט מאורו של חנן

דף לימוד משפחתי פרשת ויצא

מתורת חנן פורת • דמות החמ"ד תשפ"ז

"וַתֵּרֶא רָחֵל כִּי לֹא יָלְדָה לְיַעֲקֹב וַתְּקַנֵּא רָחֵל בַּאֲחֹתָהּ, וַתֹּאמֶר אֶל יַעֲקֹב: הָבָה לִי בָנִים וְאִם אַיִן מֵתָה אָנֹכִי. וַיִּחַר אַף יַעֲקֹב בְּרָחֵל וַיֹּאמֶר: הֲתַחַת אֱלֹקִים אָנֹכִי אֲשֶׁר מָנַע מִמֵּךְ פְּרִי בָטֶן?" בראשית ל', א-ב

מאורו של חנן:

היסוד האומרי של הדקשה ומניעת אלימות

המפגש הטעון בין יעקב לרחל, אשתו האהובה, מעורר תמיהה גדולה: מדוע חרה אפו של יעקב כל כך דווקא ברגע מצוקתה הגדול ביותר של רחל? חנן מעיין בפירושו של הרמב"ן ומחלץ ממנו שני יסודות מוסריים וחינוכיים עמוקים, המלווים אותנו מחיי הפרט אל חיי הכלל.

הרמב"ן מביא שתי סיבות לחרונו של יעקב:

① **חריגה מגבולות התפילה הראויה:** לפי המדרש, רחל לא ביקשה רק שיעקב יתפלל עליה, אלא תבעה ממנו שינהג כפי שנהג יצחק אביו – להתענות, ללבוש שק ואפר, וכביכול להכריח את השמיים להיענות לבקשתו מיד. יעקב מבהיר לה שתפילה אינה יכולה להפוך לתביעה מוחלטת.

② **סגנון של איום ומאזן אימה:** יעקב הזדעזע מן הסגנון המאיים שבדבריה, "וְאִם אַיִן – מֵתָה אָנֹכִי". אין מקום לאיומים ולהפחדות בתוך מערכת יחסים בריאה.

חנן מזקק מכאן שני יסודות לחיים:

היסוד הראשון - תפילה ובקשה ראויה: תפילה ובקשה אמיתית צריכות לנבוע מתוך ענווה, כבקשת חסד, ולא כתביעה כוחנית. חנן מצטט את הרב קוק בספרו 'מוסר אביך': "ויודע הוא המתפלל הרענן למתוח את רצונו ולרומם את מאוויו במידה ובמשקל... לא באימוץ עקשני של הפצרה חסרת דעת, ולא ברפיון המביא עצלתיים".

היסוד השני - מניעת מאזן אימה: אסור לאדם להשתמש באיומים ובאלימות - ואף לא באיום בפגיעה עצמית - כדי להשיג את מבוקשו. חנן משליך עיקרון זה על החברה שלנו כיום ומציב תביעה מוסרית־ציבורית: אזרח השרוי במצוקה אינו רשאי לאיים על עובד סוציאלי כי יפגע בעצמו אם לא תיענה בקשתו; וחייל אינו רשאי לאיים על מפקדו; ותושב הדבק באדמתו אינו רשאי להשתמש באיומים של הרס עצמי כלפי הבאים לפנותו. מאזן אימה מפתח מעגל אלימות מסוכן, ואילו ההדרכה המוסרית מחייבת אותנו לנהל שיח מתוך כבוד, הקשבה ושותפות.

ניצוץ של זהות

טיפוח ביזיון־ציוני: ממלכתיות מוסרית לא כשלטון משפחה

אחד האתגרים הגדולים של הזהות הציונית־דתית, שאותו הוביל חנן, הוא מושג ה"ממלכתיות המוסרית". גם ברגעים הקשים ביותר של כאב, פינוי יישובים או ויכוחים פוליטיים נוקבים, חנן התעקש תמיד על מניעת אלימות ועל שמירת שלמותו של הצבא והחברה בישראל.

הוא סירב להיכנע למאזן אימה ולאיומי הרס עצמי, מתוך הבנה עמוקה שמדינת ישראל היא ביתנו המשותף. פנאטיות ועקשנות חסרת דעת עלולות לפגוע במרקם הלאומי ואף להחריבו. דרכנו היא דרך של עמידה איתנה על עקרונות, אך מתוך שיח מוסרי, ענווה ותפילה רעננה המבקשת לבנות ולא להחריב.

"הֲתַחַת אֱלֹקִים אָנֹכִי"

הדרכת המוסר של התורה מלמדת אותנו לבטא את המצוקות העמוקות ביותר שלנו מתוך כבוד לזולת ואמונה בבורא, מבלי ליצור חורבן, ומתוך שאיפה מתמדת לבניין ולשותפות.

שיח משפחתי סביב שולחן השבת

במידה ובמשקל

הרב קוק מלמד אותנו לבקש דברים "במידה ובמשקל"- לא בעקשנות מוגזמת ולא מתוך ויתור עצלני. כיצד אנחנו מבקשים דברים זה מזה או מהורינו בבית?

כיצד אפשר לבקש דבר שאנו מאוד רוצים בלהיה מבלי תיסלנים?

שבירת מאזן האימה

יעקב מתנגד לאמירה "אִם אַיִן מֵתָה אָנֹכִי". מדוע לדעתכם שימוש באיומים – כמו: "אם לא תעשו מה שאני רוצה, אשבור את הכלים" או "אני לא מדבר אתכם יותר" – פוגע בקשר המשפחתי או החברתי?

מהי הדרך העניה להדים כאה או אפנון בלי לאייש?

אחריות ציבורית

חנן מביא דוגמאות של חייל מול מפקד או אזרח מול עובד ציבור.

כיצד אנו יכולים לפעול מחלוקות עזלות וקשות ראמינת ישראל מבלי להיזרר למעללים של אלימות מילולית או פיזית או איום הסרידנית?

זהות בשטח

הזהות הציונית־דתית מחנכת אותנו לאחריות לאומית עמוקה ולשמירה על לכידות החברה. גם כאשר קיימים ויכוחים אידיאולוגיים קשים על דרכה של המדינה או על ההתיישבות, כיצד אנו שומרים על הגבולות המוסריים ולא שוברים את הכלים המשותפים של עמנו?

איך היכן אנו מותחים את הקווים בכיבוד, כדי להגיע את תפיסתנו?

פיני אפרתי | מנהל חינוכי "בית הציונות הדתית"